

Яцишин М. М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права
Волинського національного університету імені Лесі Українки

ВОЛИНСЬКИЙ СТАТУТ 1566 РОКУ: ПОГЛЯД ІСТОРИКІВ ПРАВА

В процесі вивчення правової бази українського законодавства, особливої уваги потребує дослідження джерел права на всіх етапах державотворення та подальшої правотворчої діяльності, яка відбувалася на теренах України. Історичним зразком поєднання європейської та давньоруської систем права був Литовський Статут, який відомий в трьох редакціях, усі три Статути знаходились у безпосередньому зв'язку один з одним.

Статути Великого князівства Литовського 1529, 1566, 1588 – зводи законів Великого князівства Литовського, створені на основі місцевого литовського, білоруського, українського (руського) права та відповідної останньому судової практики. Джерелами Статутів також були положення «Руської Правди», німецьких і польських судебників та певні норми римського права.

Темою Литовських статутів займалося чимало дослідників, що розглядали їх з юридичної точки зору, серед яких варто відзначити М. Ф. Владимирського-Буданова, Д. П. Пащука, Ф. Д. Гончаренка, В. С. Кульчицького, М. К. Любавського, Ф. І. Леонтовича, П. П. Музиченка, А. П. Ткача, Б. Й. Тищика, І. Я. Терлюка, І. Б. Усенка, М. Н. Ясинського, Ю. С. Шемшученка та інших [1, 2].

Литовські статути мають характер прогресивних та досконалих зводів законів XVI століття, (на відміну від інших судебників Європи, що переважно узаконювали норми лише кримінального права). Вони об'єднували воєдино

основні положення державного, цивільного, сімейного, земельного, військового, кримінального, процесуального права і проголошували чинність уніфікованих правових норм на всій території держави – Великого князівства Литовського. Також це були перші в Європі цілком світські зводи законів, які не включали канонів церковного права та обстоювали, перш за все, особисті, майнові і політичні права князів і шляхти.

Статути, разом із тим, були і кодексами станового суспільства, містили прогресивні правові й політичні ідеї: відповідальність судів перед законом, право особи на адвокатський захист, персональну відповідальність правопорушника (а не його родини), рівні права представників різних етносів, конфесій та соціальних станів, захист особистості та майнових прав жінок тощо.

Особливий інтерес для нас становить Другий Литовський статут, який в історико-правовій науці називають часто «Волинським», оскільки важливу та особливу роль при його укладанні відіграла саме волинська шляхта, яка в даному правовому документі збільшила та закріпила свої права і привілеї. Статут затверджено сеймом 1564 року, але він набув чинності лише 1566 р. У новій редакції так званого «Волинського» статуту 1566 року знайшов відображення процес збільшення шляхетських прав і привілеїв, а також бажання шляхти закріпити ці права у кодексі. Статут мав 14 розділів і 366 артикулів [3]. Другий Литовський Статут 1566 р. радикально зреформував усю систему органів влади й управління, остаточно утвердивши ідею самоврядної та шляхетської держави, зближеної в типі основних політичних структур із Польським королівством. Окрім того, Другий Статут продемонстрував високий рівень системної правничої думки та стверджував високу правову культуру.

Статут 1566 р. на високому рівні кодифікаційної техніки завершив розвиток Великого князівства Литовського як правової держави, підтвердивши цикл реформ, що передували оголошенню самого Статуту. Серед іншого Статут 1566 року (Волинський статут) чітко визначив основні повноваження верховного правителя держави великого князя і фактично здійснив

адміністративну реформу у Великому Королівстві Литовському, передбачив виокремлення судової гілки влади через функціонування повітових судів (земських судів, гродських судів, підкоморських судів), урівняв у правах князів-магнатів і шляхту, утвердив ідею станової шляхетської держави, уніфікував розрізнену правову термінологію та надавав пріоритет писаному праву.

Литовський статут протягом кількох століть був основним збірником права в Україні, зокрема, з XVI ст. до 40-х років XIX ст., навіть у тій частині, яка була приєднана до Польщі, був головним джерелом українського права в Гетьманській Україні, а також став джерелом російського «Соборного уложення» (1649 р.), «Прав, за якими судиться малоросійський народ») та приватних українських кодифікаційних проєктів. На території Київської, Подільської та Волинської губерній чинність Литовського статуту було припинено сенатським указом від 25 червня 1840 р. У Лівобережній Україні 4 березня 1843 р. його було замінено Зводом законів Російської імперії, а деякі законоположення Литовського статуту були внесені до збірника законів Російської імперії і зберегли законну силу в Чернігівській і Полтавській губерніях аж до 1917 року.

Хронологічні та змістові характеристики цього Статуту дозволяють стверджувати про високу правову культуру, яка була притаманна українському народу та привілейованим прошаркам тогочасного суспільства.

Список використаної літератури:

1. Яцишин М. Нововведення в загальних положеннях кримінального права та майнових покараннях за Першим Литовським Статутом 1529 р. *Історико-правовий часопис: науковий журнал* / упоряд. О. Крикунов. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. №2(14). С.3-6.

2. Яцишин М. Врегулювання володільницьких прав на землю за першим Литовським статутом. *Ювілейний збірник наукових праць на пошану професора*

Володимира Семеновича Кульчицького з нагоди 100-річчя від дня народження /
за ред. д. ю. н., проф. І. Й. Бойка. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. С. 136-
141.

3. Другий (Волинський) Статут Великого князівства Литовського 1566 року.

URL:<https://web.archive.org/web/20080613183638/http://litopys.org.ua/statut2/st1566.htm>